

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2024. № 1.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.1.5>

УДК 330:332

I. Р. Тимечко,

д. е. н., старший науковий співробітник відділ регіональної фінансової політики, ДУ «Інститут регіональних досліджень

імені М.І. Долишнього НАН України»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7022-9412>

О. З. Старчак,

учитель вищої категорії, Зубрянський ліцей Солонківської сільської ради

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-7604-2230>

ІНСТИТУЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

I. Tymechko,

*Doctor of Economic Sciences, State Institution «Institute of Regional Research
named after M. I. Dolishniy of NAS of Ukraine»*

O. Starchak,

*Teacher of the Highest Category,
Zubryan Lyceum of the Solonkivska Village Council*

INSTITUTIONAL FEATURES OF IMPLEMENTATION OF TOOLS FOR ECONOMIC GROWTH OF TERRITORIAL COMMUNITIES

В статті розкрито особливості трансплантації інститутів розвитку в умовах євроінтеграції з врахуванням положень інституційної теорії. Формування та розвиток ефективних взаємодій у транскордонному просторі залежать від інституційних середовищ, які сьогодні різняться на різних ділянках кордону. Трансформація інституційного середовища суміжних країн може як сприяти, так і перешкоджати процесам взаємодії у транскордонному просторі. Економічні умови, в тому числі інституційне середовище, впливатимуть на рівень транзакційних витрат, чим спонукатимуть до вибору найефективніших, з погляду учасників, форм взаємодії у транскордонному просторі, що у свою чергу змінюватиме інституційне середовище. Запозичення, відтворення чи формування спільних методів, способів, інструментів розвитку територіальних громад у транскордонному просторі визначають ступінь їхньої конвергенції. Територіальна громада з нижчим рівнем розвитку намагається запозичити кращі практики розвитку в інших територіальних громад, проте запозичені інститути часто «не приживаються». Інститути, що ефективні в одному середовищі, можуть виявитися некорисними чи деструктивними в іншому. Іноземний досвід формування нових форм транскордонного співробітництва вказує на позитивний вплив останніх на підвищення конкурентоспроможності територіальних громад. Побіжно кожна форма взаємодії вимагає понесення певних транзакційних витрат, тому суб'єкти та учасники транскордонного співробітництва вибирають найефективнішу, тобто ту, дотримання якої вимагає менше транзакційних витрат і дає більше вигід.

The article reveals the peculiarities of transplantation of development institutions in the context of European integration, taking into account the provisions of institutional theory. The formation and development of effective interactions in the cross-border space depend on the institutional environments, which today differ in different parts of the border. The transformation of the institutional environment of neighbouring countries can both facilitate and hinder the processes of interaction in the cross-border space. Economic conditions, including the institutional environment, will influence the level of transaction costs, which will encourage the choice of the most efficient forms of interaction in the cross-border space, which in turn will change the institutional environment. The borrowing, reproduction or formation of common methods, ways and tools for the development of territorial communities in the cross-border space determine the degree of their convergence. A territorial

community with a lower level of development tries to borrow the best development practices from other territorial communities, but the borrowed institutions often do not "take root". Institutions that are effective in one environment may be useless or destructive in another. Foreign experience in the formation of new forms of cross-border cooperation indicates that the latter have a positive impact on the competitiveness of territorial communities. In general, each form of interaction requires incurring certain transaction costs, so the subjects and participants of cross-border cooperation choose the most efficient one, i.e. the one that meets. In the process of forming common methods, ways, and tools for managing common resources in the cross-border space by territorial communities, there is instability of cross-border interaction in the context of institutional transformations, which confirms the importance of preserving existing institutions while adapting to the institutional environment of the neighbouring country. Improvement of the relevant institutional environment involves: institutionalization of the network in the cross-border space, which covers three components: shared resources in the cross-border space, subjects and their actions regarding the relevant resources, which involve the use of shared resources in the cross-border space; strengthening the institutional capacity of the territorial community as a subject of cross-border cooperation; formation of a system for monitoring the peculiarities of life activities of territorial communities on the basis of common resources in the cross-border space; formation of a system of control over the effectiveness of the use of common resources.

Ключові слова: інституційна теорія, впровадження інструментів економічного зростання, інструменти економічного зростання територіальних громад, трансплантація інститутів, територіальна громада

Keywords: institutional theory, implementation of economic growth tools, tools of economic growth of territorial communities, transplantation of institutions, territorial community

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Територіальні громади розвиваються у транскордонному просторі в різних організаційно-суспільних системах, що зумовлює нерівномірності та різні темпи розвитку, а отже, може призвести до вирівнювання або до розривів розвитку. Територіальна громада з нижчим рівнем розвитку у транскордонному просторі намагається запозичити

кращі практики розвитку в інших територіальних громадах. Так, відбувається транскордонна конвергенція територіальних громад у процесі запозичення, відтворення чи формування спільних методів, способів, інструментів їхнього розвитку, що сприяє поступовому зближенню параметрів суміжних територіальних громад сусідніх країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес запозичення інститутів, що розвиваються в іншому інституційному середовищі, названо трансплантацією [1]. Ідея розвитку територіальних громад через трансплантацію інститутів поширена в усьому світі. Проте трансплантовані інститути часто «не приживаються» чи «хворіють». Інститути, що ефективні в одному середовищі, можуть виявитися некорисними чи деструктивними в іншому. Тому інститут може бути «позитивним благом» для однієї групи людей і «негативним благом» для іншої.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Важливо звернути увагу на особливості впровадження інструментів економічного зростання територіальних громад в умовах євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливості попиту на інститути з боку однієї групи населення, що супроводжується супротивом до впровадження інституту з боку іншої групи населення. Основне в аналізі затребуваності чи незатребуваності враховувати, чи інститут є корисним, чи принесе шкоду.

У процесі трансплантації інституту виникає цілий спектр стратегій, враховуючи нові інституційні рамки. Прийняття нового інституту залежить від трансформаційних витрат і від співвідношення трансакційних витрат трансплантуючої і чинної норми поведінки.

При цьому трансакційні витрати розглядаємо як витрати взаємодії в рамках певної норми поведінки. Трансформаційні витрати передбачають: складання проекту трансформації; лобіювання проекту; створення та підтримку інститутів для підтримки проекту; адаптацію системи до нового інституту.

Враховуючи загальні положення інституційної теорії, важливо вибрати найефективнішу стратегію трансплантації інститутів, оскільки:

- за «шокової» стратегії введення законодавчої бази забезпечує правильне функціонування відповідного інституту. Однак кожна система правил допускає багато варіантів реалізації залежно від культурного та інституційного середовища.

- за стратегії «вирощування» інститутів припускається можливість їхнього запозичення на будь-якій стадії розвитку, спонтанна еволюція інституту прямо або дотично сприяє виникненню форм, адекватних відповідно до умов України;

- за стратегії послідовності проміжних інститутів можлива поступова й цілеспрямована трансформація існуючого інституту, щоб у результаті вийти на ефективну форму.

Взаємозв'язок специфічних ресурсів, що утворюють мережі в рамках держави, стає джерелом утворення квазі-ренд. Тому раціональні економічні агенти зацікавлені в їх присвоєнні, прагнуть впливати на рішення держави, намагаються скеровувати її законодавчу та регулюючу діяльність у вигідне для себе русло. Значні кошти і зусилля витрачаються на захист вже отриманих рент і квазі-ренд, створення нових джерел, а також їхній перерозподіл на свою користь. Прагнення вплинути на розподіл влади визначається метою отримання ренти (rent-seeking). Проблема «розподілу влади» не обмежується витратами лобістської діяльності у пошуку ренти і прибутком бізнесу, а також пов'язана зі встановленням неефективних прав власності і, отже, неефективними траєкторіями економічного розвитку суспільства.

Узагальнюючи зміст такого повороту, підсумуємо: «політична вертикаль» обертається гіпертрофією «економічної вертикалі», що послаблює економіку, яка потребує розвитку «економічної горизонталі», оскільки тільки на рівні останньої можливе конкурентне середовище. Виходячи з цього, в рамках інституційного підходу легко домовляються групи з невеликою кількістю та однорідністю учасників.

У бюрократичній системі нормою може стати корупція або ж «чесне» виконання обов'язків, що залежить від заробітної плати (фундаментальні), системи контролю і покарання (організаційні), готовності до співробітництва

при вимаганні чи протистояння корупції. Санкції посилюються поступово, а не встановлюються жорсткими зі самого початку. Оскільки будь-якого роду порушення призводять до посилення заходів покарання, то групи, яким вдалося вирішити соціальні проблеми, досить імовірно стануть нечисленними, що складаються зазвичай із родичів і друзів, які кооперуватимуться один з одним, вороже ставлячись до всіх зовнішніх партнерів. Пануюча в стосунках ідея «послуга за послугу» – це основа корупції. Політика, яка пропонує вихід із неблагополучної ситуації, також необхідна, як і політика, що створює сприятливі умови для нормальної діяльності.

Слід виокремити ключові елементи в процесі прийняття рішень з питань розвитку територіальних громад: ресурси (реальні та потенційні); повноваження представників територіальної громади; відповідальність.

Виокремлено такі переваги партнерства для територіальних громад у транскордонному просторі:

- *синергія* приведе до більших досягнень, ніж окремо, якщо є спільні завдання, ресурси, проблеми тощо;
- *поінформованість* суб'єктів економічних відносин у транскордонному просторі;
- *обмін ресурсами та досвідом* може зробити складні завдання керованішими;
- *подолати перешкоди*: перешкоди, що стоять перед одними, можуть подолати інші;
- *ефективне представництво*: партнерство, коаліція чи мережа мають більше можливостей впливати на політику;
- *уникання дублювання*: спільна робота може допомогти усунути непотрібне копіювання зусиль і послуг, а також забезпечити відповідний розподіл ресурсів;
- *доступ до можливостей*: іноді один партнер має високий ступінь організаційної спроможності для планування та реалізації програм, тому разом можна отримати користь від партнерства з іншими;

- *доступ до джерел фінансування*: можуть існувати можливості отримання грантів, працюючи у співпраці, ці кошти можна отримати, щоб підтримати вашу ініціативу.

З огляду на зазначене одним зі способів аналізу взаємозумовленості поведінки суб'єктів економічних відносин є основні положення теорії ігор, коли рішення одного учасника впливають на рішення іншого, і навпаки. Вона (теорія ігор) не вимагає повної раціональності в поведінці і не припускає наявності рівноваги єдиного. Оскільки йдеться про взаємозумовленість у поведінці, то вся гра будується на принципі оцінки результатів стратегій її учасників. Для цього створюється матриця виграшів, що є варіантами та оцінками результатів рішень учасників взаємодії, а сама гра може бути представлена у стратегічній або розгорнутій формі. Крім того, ігри можуть бути не кооперативними, коли не допускається обмін інформацією між учасниками, і кооперативними, коли такий обмін можливий.

Під спільними діями можна розуміти добровільний обмін між суб'єктами економічних відносин інформацією про обрані стратегії, про функції виграшу, про інші параметри гри, спільний вибір стратегій, передачу гравцями частини виграшу один одному. Цей підхід цілком виправдовує себе в низці практично важливих випадків. Однак найчастіше здатність гравців до спільних дій є невід'ємною частиною конфліктної ситуації.

Моделі теорії ігор допомагають не лише проаналізувати поведінку суб'єктів економічних відносин у тій чи іншій ситуації, а й виявити, що у процесі їхньої взаємодії виникають проблеми – координації, сумісності та кооперації. Оскільки в реальній практиці суб'єкти економічних відносин перебувають у постійній взаємодії, то прийняті ними рішення базуються на попередньому досвіді, а самі вони доходять висновку про те, що в довгостроковому періоді кооперативна поведінка вигідніша, ніж некооперативна.

Для наповнення територіальних громад новими смислами треба запроваджувати нове глобальне, стратегічне та креативне мислення, проте фінансове забезпечення розвитку територіальних громад має визначальне

значення. Окрім Програми транскордонного співробітництва – інструменту залучення фінансових ресурсів для розвитку територіальних громад у транскордонному просторі, – доцільно виокремити інші інструменти, зокрема краудфандинг.

Краудфандинг – форма формування капіталу, тобто залучення коштів на ранніх стадіях підприємництва для суб'єктів економічних відносин територіальної громади. За прогнозом Світового банку, до 2025 року щорічні вкладення в краудфандинг зростуть до 93 млрд дол. США [2].

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Формування й розвиток ефективних взаємодій залежать від інституційних середовищ, які сьогодні відрізняються на різних ділянках кордону. Необхідно відзначити бар'єри взаємодії, а саме за безпосередньої взаємодії суб'єкти економічних відносин, окрім загальнорозповсюджених перешкод, зіштовхуються зі специфічними: митні та інші платежі, обмеження, що застосовуються при переміщенні товарів через кордон; відмінні нормативно-правові, податкові та митні системи, різні можливості використання суб'єктами у своїй діяльності пільг та привілеїв, передбачених регіональним і національним законодавством сусідніх країн; різний ступінь розвитку регіональних об'єктів інфраструктури тощо.

Учасники взаємодії дотримуються певних правил, зумовлених формою останньої, лише за власною згодою. Тобто вибір форми взаємодії переважно відбувається за обоюсторонньою згодою усіх учасників, що, проте, не виключає примусу однією зі сторін з метою добитися згоди іншої сторони.

Взаємодія у транскордонному просторі проявляється через: відносини між суб'єктами транскордонного ринку; відносини останніх із відповідними органами місцевого самоврядування та влади; міжрегіональні та міждержавні відносини, які формують те чи інше інституційне середовище. Трансформація інституційного середовища суміжних країн може як сприяти, так і перешкоджати процесам взаємодії у транскордонному просторі.

Економічні умови, в тому числі інституційне середовище, впливатимуть на рівень трансакційних витрат, чим спонукатимуть до вибору найефективніших, з

точки зору учасників, форм взаємодії у транскордонному просторі, що у свою чергу змінюватиме інституційне середовище.

Література

1. Polterovych, V. M. (2011). Transplantatsiia ekonomicheskikh institutov [Transplantation of economic institutions]. Ekonomicheskaiia nauka sovremennoi Rossii, (3), 24-50.

2. Тимечко І. Територіальна громада у транскордонному просторі: чинники, закономірності, пріоритети розвитку: монографія. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 2019. 444 с.

References

1. Polterovych, V. M. (2011), "Transplantation of economic institutions", Ekonomicheskaiia nauka sovremennoi Rossii, vol. (3), pp. 24-50.

2. Tymechko, I. (2019), Terytorial'na hromada u transkordonnomu prostori: chynnyky, zakonomirnosti, priorytety rozvytku [Territorial community in the cross-border space: factors, regularities, development priorities], DU «Instytut rehional'nykh doslidzhen' imeni M.I. Dolishn'oho NAN Ukrainy», Lviv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 16.12.2023 р.